

SUMMARY

Havrilenko I. Financial and economic activity of A. Makarenko – head of the labor camp named after M. Gorky.

One of the components of the management activity essence of the educational institution manager is financial and economic activity. It is necessary to single out head issues related to the school and all its subsystems functioning, school building adjacent territory maintenance and teaching team and auxiliary staff activity.

At present, the scale and complexity of the activities are defined by self funding and self support of an educational establishment, its external relations, as well as the implementation of financial and business needs the manager has to possess special knowledge and skills, provide scientifically-based approach to the process of administration. Financial and economic activity of educational establishment manager is further complicated by extraordinary social and economic crisis in our country. So we see it urgent to study the experience of educational institutions managers who have managed successfully financial and economic activity under difficult socio-economic conditions. A. Makarenko is such a leader.

The urgency of the problems raised in the article led to the definition of the purpose of this article, which was as follows: based on the study and analysis of the heritage of A. Makarenko according to the research of his works, archival research results, research materials reveal the essence of financial and economic activity of A. Makarenko. The chronological boundaries of the study: 1920-1928 – period of A. Makarenko's management of labor camp named after M. Gorky.

As a result, the study was able to determine that the financial and economic activity of A. Makarenko in the specified chronological boundaries was aimed at providing educational process in terms of logistical arrangement of an institution, satisfying personal physical, moral and psychological needs of inmates and facility staff to achieve educational goals.

The author concludes that the effectiveness of financial and economic activity of A. Makarenko became possible by saving, rational use of financial, material and human resources, motivation of the members of the labour camp and also business activities in solving financial problems.

Key words: A. Makarenko, labor camp named after M. Gorky, financial and economic activities, management activities, manager, general education, school, educational process, material and technical providing.

УДК 37.013:572.9(477)

Н. А. Горбова

Таврійський державний агротехнологічний університет

КУЛЬТУРНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ В ГАРМОНІЗАЦІЇ ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Досліджено історичні аспекти формування етнопедагогіки як культурно-антропологічного феномену в першій половині ХХ століття. Доведено важливість збереження побудованого культурно-освітнього простору в першій половині ХХ століття та необхідність імплементації культурно-антропологічних засад вітчизняної етнопедагогіки у зміст навчання й виховання. Акцентовано увагу на необхідності включення у зміст освіти культурно-антропологічних засад етнопедагогіки та доведено, що використання в навчально-виховному процесі культурно-антропологічних засад етнопедагогіки та етнопедагогічних принципів виховання сприятиме розвитку всесторонньо розвиненої, гармонійної особистості.

Ключові слова: *культурно-антропологічний підхід, етнопедагогіка, культуровідповідність, народне виховання, природовідповідність, культурно-освітній простір, культурно-антропологічні засади.*

Постановка проблеми. Розвиток і саморозвиток особистості, здатної вирішувати складні проблеми життя людини й особистості, потребують від гуманітарних, зокрема філософських, педагогічних наук таких теорій, концепцій та систем цілеспрямованого впливу на особистість, які б забезпечили людину, яка навчається, методологією творчого пошуку, механізмами подолання проблем, що склалися в системах «людина – природа», «людина – соціум», «Я – Іншій» тощо. Без належної культури та духовності суспільства й особистості, яка поєднує в собі, передусім, такі якості, як гуманність, толерантність, розуміння найвищих цінностей людини, повагу до людського життя, до громадян інших держав, суб'єктів інших націй, рас та репрезентантів різних культур, а також відрізняється самоповагою, шанобливим ставленням до рідної культури, успіх у глобальному поступі людства буде неможливим. Усунення глобальних кризових явищ потребує зростання освіченості, духовності та мудрості людини, формування яких, у свою чергу, висуває необхідність аксіологічної, етико-комунікативної, культурологічної, особистісно-творчої спрямованості навчання та виховання. Ці чинники й обґрунтовують актуальність даного дослідження.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукової літератури свідчить, що філософсько-педагогічне обґрунтування етнопедагогіка одержала в спадщині Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, О. Духновича, К. Ушинського та ін. Значну частину положень про народну педагогіку викладено в працях першої половини ХХ століття такими вченими, як С. Русова, Г. Ващенко, М. Грушевський, Ф. Вовк, М. Ковалевський, А. Кримський, І. Огієнко, Н. Загада, І. Барташевський, О. Макарушка, А. Волошин, С. Сірополко, В. Сухомлинський, Ю. Дзерович, С. Килимник, О. Воропай та ін.

Виховний досвід українського народу прямо чи опосередковано знайшов відображення також у творчості майже всіх українських письменників, починаючи з кінця ХІХ – початку ХХ століття, зокрема, Г. Сковороди, І. Котляревського, Т. Шевченка, П. Куліша, Марка Вовчка, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, І. Франка, С. Васильченка, Н. Кобринської, Лесі Українки та низки письменників пізнішого часу.

Відомі діячі української культури (В. Гнатюк, М. Драгоманов, Ф. Колесса, О. Потебня) також активно популяризували матеріал з української етнопедагогіки, акцентуючи увагу на фольклорному масиві, а праці українських етнографів початку ХХ століття, зокрема, Йосипа і Данила Лепких, А. Малинки, А. Онищука, висвітлювали регіональні особливості народного виховання в Україні й містили чіткі та вичерпні описи складових родинної обрядовості.

Метою статті є визначення місця та ролі культурно-антропологічного підходу в етнопедагогічних дослідженнях учених і відомих діячів української культури першої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. У першій половині ХХ століття виховний потенціал народної педагогіки привертав активну увагу не лише українських просвітителів, а й видатних діячів культури. Так, зокрема, питання народності виховання розробляли українські просвітителі М. Костомаров, П. Куліш, М. Драгоманов, М. Грушевський, С. Русова, І. Огієнко, які наголошували на необхідності його впровадження у виховну практику. До важливих здобутків народної педагогіки відносили мову, усну народну творчість, народне мистецтво, традиції, звичаї, обряди, народні ігри, іграшки, сімейно-побутову культуру тощо й такі вчені, як В. Довбищенко, П. Дроб'язко, Р. Захарченко, П. Ігнатенко, М. Стельмахович, В. Стрельчук, Є. Сявавко, Д. Тхоржевський.

Так, зокрема, серед педагогів, які плідно працювали над культурно-антропологічним обґрунтуванням змісту та мети освіти не можна не звернутися до педагогічних ідей С. Русової, яка приділяла чимало уваги етнопедагогічній складовій процесу навчання і виховання в національній школі.

За С. Русовою, основні принципи, що виділяються в роботі педагога – принцип національної відповідності та принцип мовної відповідності, за допомогою яких можна вибудувати методологічну основу, що забезпечить включення учнівської молоді до національного і до світового культурного процесу. Аналіз педагогічних праць С. Русової показує, що вихідною цінністю розвитку особистості вчена вважала збереження людського життя у процесі адекватної взаємодії з природним довкіллям та оточенням, завдяки яким формується комплекс соціально-регулятивних цінностей (родина, національна історія і культура, повага до людини та її гідності, розуміння власного обов'язку, свободи та відповідальності перед оточенням тощо) [9, 83].

На думку вченої, ідея національної школи вже пустила міцне коріння в ґрунті всесвітнього виховання, адже намагання всіх народів забезпечити свою державну і культурну незалежність звертають до національної школи, яка є важливим фактором формування нації [9, 85].

Ідею про те, що націоналізацію школи не можна відділяти від демократичного розвитку сучасних народів, оскільки тільки вона остаточно утворює націю, поділяв і Я. Чепіга. Так, зокрема, на думку вченого, «корінь зла минулої освіти в Росії, а значить і в Україні, лежав у примусі й відсутності свободи в освіті кожного, зокрема народів, які мешкали на її території. Школа, яку відтворила імперіалістична політика, мала свої закони, методи й програми, обов'язкові для педагога й чужої дитини. Педагогіка мусила дотримуватись у школі вимог, указаних державою, і освіта мала відповідати цьому курсу. Устрій школи вилучував всякий поступ в освіті й обертав школу на мертве знаряддя авантюристської політики прибічників імперіалізму та деспотизму пануючого класу. І ми були свідками, як покоління за поколінням виховувалось

одноманітними засобами, програмами знань і методами. Еволюціонували народи у своїй культурі та природі, а трафаретна освіта зі всіма відтінками консервативності творила своє ганебне діло, поширюючи в масах народних до себе огиду і даючи настільки нікчемні плоди, що вони не виправдовували й тих злиденних коштів, які витрачалися на цю освіту державою» [12, 328].

Я. Чепіга з неприхованим смутком зазначав, що «примусова державна школа не встигала йти за вимогами часу й життям народу, а пленталась позаду їх; шкільна освіта губила свою цінність для народу, губила глибину і не спиралася на дух часу, ні на більш-менш культурний осередок народу. Шкільна адміністрація, призначена згори, не допомагала, а тільки гальмувала поступовий розвиток нашої освіти. Вона, втручаючись у шкільну працю, скасовувала самостійність шкільних інституцій і свободу існуючих у них педагогічних прийомів і ідей. Сваюля цих представників державної влади знищувала всяке змагання до поступової діяльності окремих навчальних закладів і педагогів. Самодіяльність у старій школі вважалася злочином проти держави. А без самодіяльності яке могло бути життя школи, які могли бути освітні здобутки? Це закликлість, з якої не могли вивести освіту ніякі міри, ніякі бічні зусилля окремих осіб, навіть талантів і геніїв, на шлях поступу і великої користі для народу та вселюдського добра. В російській школі був знищений педагогічний і моральний елемент. Так було на Московщині, а в нас і поготів: освіта тут дала одні пустоцвіти і викликала справедливі скарги і нарікання всіх верств нашого громадянства, народу і педагогів. І зло її було в її власній натурі, в природі й системі, в підвладності освіти інтересам державної політики і відсутності в ній свободи. Школа була непедагогічна, примусова і невільна» [12, 234].

Не зважаючи на складне становище національної школи зазначимо, що все ж етнопедагогічні здобутки зберігалися, перш за все, в умовах родинного виховання та закладів освіти, де працювали віддані національній ідеї люди. Помітного відродження та поширення вони набули на початку ХХ століття, особливо в період відновлення в Україні державності та проголошення Української Народної республіки. Уряд УНР докладав чимало зусиль, щоб відродити в українців віру в себе і повагу до всього свого рідного.

Серед визначних діячів зазначеного періоду виділялася постать І. Огієнка як міністра освіти та віросповідань, головного уповноваженого українського уряду. Учений був прихильником широко впровадження у виховний процес фольклору, національних звичаїв, які поділяв на родинні, релігійні та загальнонародні. Він наголошував, що ідеї й засоби етнопедагогіки мають лягти в основу розвитку національної системи освіти і виховання [7, 13].

Дослідник зазначав, що «Кожний народ ділиться на багато племен, що говорять більш-менш відмінними говірками чи наріччями. Говіркова мова ніколи не може бути мовою всенаціональною, – для цього кожний народ утворює собі особливу соборну літературну мову, спільну й

обов'язкову для всіх його племен. Літературна мова – це найцінніше й найважливіше знаряддя духовної культури та найміцніший цемент єдності народу, а тому всі народи оточують її найпильнішою опікою» [7, 3–5].

На початку ХХ століття, розглядаючи національний педагогічний ідеал, П. Каптерев зазначав, що запозичення кращого іноземного педагогічного досвіду не сприяє формуванню повноцінної особистості, адже є лише половиною виховної справи. Учений засуджував освітню політику того часу, наголошуючи на тому, що реформована школа не тільки була позбавлена національного характеру, але й морального впливу на учнів. Така школа, на думку педагога, не мала належної основи і практичної сили, а навпаки, виявилася відірваною від культурного середовища суспільства « ... наче рослина, пересаджена в інший клімат ... » [4, 54].

П. Каптерев був переконаний, що народний учитель завжди повинен залишатися вільним і самостійним діячем, що він не повинен керуватися методиками і програмами, складеними в дусі космополітизму. Називаючи такі недоліки шкільної освіти, як масовість та космополітизм, дослідник писав: «За тією програмою, за якою ми виховуємо і формуємо себе, з однаковим зусиллям можна виховати і китайця, і японця, і будь-якого іноземця» [4, 58]. На глибоке переконання вченого, не можна успішно досягти виховної мети, не звертаючи увагу на національне виховання.

В. Розанов також негативно ставився до ігнорування традицій вітчизняної культури та нехтування вимогами суспільства до освітніх установ. Учений вважав такі школи безперспективними та вказував на те, що держава повинна взаємодіяти з громадськістю, сім'єю, провідними вченими і діячами культури у процесах планування та проведення освітніх реформ [8, 58].

Метою освіти, на думку В. Розанова, є людська особистість, яка має бути сформована через сприйняття цінностей світової культури, які вона бачить через національну культуру. Учений наголошував, що у процесі здобуття знань про цінності світової і національної культури повинні застосовуватися принципи індивідуальності, цілісності та єдності типу вражень, які можуть бути реалізовані за умови збагачення змісту освіти традиціями вітчизняної культури [8, 23].

На думку В. Розанова, виховання є процесом особистісного переживання історії культури, у якому все, що є відкритим, зрозумілим попередніми поколіннями, стає метою особистих пізнавальних та моральних зусиль, і лише поступово до людини приходять усвідомлення духовної спадщини народу, його долі, традицій тощо [8, 34].

Активно підтримував ідею впливу культурного середовища на зростання особистості й Б. Кістяківський, який став тим мислителем, здатним поставити і висвітлити коло проблем щодо організації культурно-освітнього середовища і його впливу на виховання особистості. Учений підкреслював, що соціальні науки мають справу з людиною не тільки як із

продуктом природи, а й як із діячем і творцем культури. Дослідник неодноразово зазначав, що норми належного завжди присутні в мистецтві, літературі, культурних пам'ятках, які віддзеркалює особа в соціумі [5, 8].

Спираючись на висунутий дослідником принцип опори на належне, відзначимо, що у процесі виховання воно (належне) зосереджується в нормах і звичаях, виражених у культурі народу, зокрема в етнопедагогічних здобутках. Саме в цих нормах і звичаях виражається накопичений досвід теоретичного знання та практичні вимоги соціуму до вихованості й розвитку молоді.

Зазначене підтверджується думкою О. Субтельного, який засвідчував, що започаткування та розвиток шкільництва завжди представляли собою досить делікатне й важливе питання, адже українці завжди бажали, щоб окрім забезпечення дітей освітою, вчителі підносили національну свідомість і культуру [10, 486].

Розробляючи основи нової педагогіки, В. Вахтеров наголошував, що для того, аби наступні покоління могли піднятися на вищий щабель розвитку, їм потрібно передати все краще з отриманої культурної спадщини, приєднавши і здобутки останніх часів. Педагог указував, що необхідно «шляхом освіти і виховання зробити внутрішнім надбанням, втілити в плоть і кров, в переконання і вірування, в почуття і прагнення наших дітей все найбільш цінне з того, що придбане до теперішнього моменту в галузі мистецтва, науки, творчості, ідеалів розумового і морального розвитку» [2, 11].

На початку ХХ століття в культурно-антропологічній парадигмі освіти продуктивно розроблялися її аксіологічні пріоритети. Так, зокрема, П. Каптерев, М. Рубінштейн, В. Сорока-Росинський, П. Девін відстоювали такі загальнолюдські цінності в освіті, як наука, об'єктивне знання, істина, а з іншого боку – підкреслювалася необхідність насичення всіх аксіологічних категорій народними звичаями, національними особливостями мислення, психології, тобто менталітетом країни.

Як зазначає М. Богуславський, передбачалося замінити «вибухонебезпечне» поняття «національна школа» терміном «народна школа» з визнанням пріоритетності в ній загальнолюдських цінностей [1, 102].

Національна освіта в цей час бачилася виразником культурно-антропологічної парадигми не в обмеженні рамок змісту історичною традицією й культурною спадщиною народу, а, навпаки, у наповненні її цінностями світової культури, у спрямованості в майбутнє, у формуванні ставлення до неї підрастаючих поколінь як до фактора прогресивного розвитку країни. Освіта трактувалася як своєрідний міст, що з'єднує різні покоління й народи [1, 98].

У межах культурно-антропологічного підходу була вироблена аксіологічна концепція, що обґрунтовувала цінність незамкненої національними межами загальної освіти, надавала їй перспективного

характеру і завдяки опорі на загальнолюдські цінності могла б привести до формування патріота, але не націоналіста.

Істотним внеском представників схарактеризованого напрямку в теорію педагогічної аксіології як особливої галузі знання, на думку М. Богуславського, стало вибудовування й розкриття ними її поняттєво-термінологічного апарата (об'єктивне знання, істинна наука) та спроба визначити гносеологічні, філософські основи низки провідних дефініцій (стиль нації, дух народу) [1, 75].

Початок 20-х років ХХ століття характеризувався кардинальною трансформацією аксіологічних пріоритетів в освіті, що обумовлювалося зміною базових соціокультурних цінностей. На зміну таким поняттям, як самодержавство, православ'я та народність (смирненість) були проголошені нові аксіологічні доміанти: партія, комунізм, пролетарський інтернаціоналізм, що, природно, найбезпосереднішим чином позначилося й на розумінні освітніх цінностей, які превалюють у даній політичній моделі. Це було пов'язано з тим, що історично скрізь правляча еліта оголошувала цінностями ті орієнтації, які сприяли збереженню й зміцненню її влади. Суб'єкти освіти примусово діяли в жорстко визначеній зверху морально-інтелектуальній системі координат [1,109].

Але все ж, не зважаючи на ці процеси, з кінця 1922 року в суспільстві здійснювався процес повернення до україномовного навчання, видання книжок та журналів українською мовою, що, безперечно, сприяло певному культурному відродженню. Політична лінія була спрямована на опанування українською культурою всіма групами населення, насамперед, пролетаріатом, що здійснило винятково важливий вплив на підростаюче українське покоління.

Курс на українізацію, який був визнаний правильним лютневим пленумом ЦК КП(б)У у 1925 році, також позитивно позначився на відродженні освіти національних меншин, що проживали в Україні. Політика українізації включала питання опори на багатовіковий досвід українців у різних сферах життя, збереження національних святинь, охорони історико-культурних заповідників тощо. Зазначимо, що в центрі уваги культурних та освітніх діячів перебували саме етнонаціональні цінності.

Усі зміни, що відбувались у культурному житті на початку ХХ століття, активно сприяли цілеспрямованому дослідженню змісту народної педагогіки. Так, зокрема, у 1926 р. з'являється книжка Г. Виноградова «Народная педагогіка», де автор наголошує на необхідності її наукового вивчення та дає визначення народної педагогіки як суми знань і вмінь, сукупності навичок і прийомів, застосовуваних для формування особистості. У 1929 р. побачила світ монографія Н. Заглади «Побут селянської дитини», у якій міститься аналіз значного масиву фактичного матеріалу щодо виховання дітей від раннього до підліткового віку. У дослідженні вчена предметом свого

наукового пошуку обрала зміст та особливості життєдіяльності сільської дитини 20–30-х рр. ХХ ст., її роль і місце в родині та громаді. Завдяки здійсненню нею описам та оцінкам українська наука впритул підійшла до розуміння такої актуальної й на сьогодні проблеми, як статевовікова стратифікація, а також виробленню методологічних засад для дослідження змісту та засобів етнопедагогіки [3, 108].

Велике значення для розвитку української етнопедагогіки, особливо в окресленні її методологічних засад, має фундаментальна двотомна праця «Украинский народ в его прошлом и настоящем», створена протягом 1914–1916 рр. за участю таких видатних учених, як Ф. Вовк, М. Грушевський, М. Ковалевський, Ф. Корш, А. Кримський, М. Туга-Барановський, О. Шахматов та ін.

Наприкінці 30-х років ХХ століття процесу українізації чинилася значна протидія. Почалися масові репресії проти української інтелігенції, а особливо освітньо-педагогічних кадрів. Їх зазнали такі визначні постаті, як: М. Грушевський, С. Єфремов, М. Яловий, Лесь Курбас та ін. Були випадки самознищення через несприйняття масового терору (М. Хвильовий, М. Скрипник). Справедливо вказано у книзі В. Тригубенка та Л. Нестеренко «Освіта і педагогічна думка в Києві за 1000 років» (2002 р.), що репресії 30-х років були не єдиним страшним ударом по освіті Києва й усієї України [11, 369].

Загалом у роки Радянської влади розвиток етнопедагогіки значно послабився, адже на цьому процесі особливо позначився сталінський період з гоніннями на представників педологічної науки, людей із національними ідеями, загалом, кращих представників інтелігенції.

По-різному розвивалися етнопедагогічні ідеї в довоєнний і воєнний періоди, адже давні етнопедагогічні надбання були поза ідеологією партії та уряду. Як зазначає В. Мосіяшенко, в усіх діяннях істинних українців прослідковувалися напрацьовані попередниками якості: відданість своїй Батьківщині, землі, родині, мужність і відвага в боротьбі за справедливість, віра в неминуче торжество правди. Це свідчило про велику силу етно-виховання, насамперед, у родині, які свято дотримувалися найбагатіших моральних ідей, здавна визнаних нашим народом [6, 123].

Незважаючи на важкий історичний шлях етнопедагогіки, варто вказати, що ідея впровадження в зміст освіти національного компонента як важливого складника для формування поколінь освічених і культурних патріотів була основним положенням педагогічної концепції багатьох вітчизняних педагогів першої половини ХХ століття.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Проведений аналіз педагогічних ідей першої половини ХХ століття актуалізує звернення до педагогічної антропології як сфери наукового знання в зазначеному контексті пов'язане з потребою в глибокому розумінні сутності людини, її особливостей і можливостей, а культурно-

антропологічний підхід розглядається як одна з найважливіших методологічних основ педагогіки та етнопедагогіки зокрема, що дозволяє повною мірою зрозуміти й представити різні особливості педагогічних ідей і теорій, а також практики минулих часів.

Культурно-антропологічний підхід виступає методологічною основою етнопедагогіки, центральною ідеєю якого є природне обґрунтування процесу виховання. Процес становлення й розвитку культурно-антропологічного підходу до виховання носить динамічний характер і полягає в постійному збільшенні теоретичних і практичних знань, що включають концептуальні основи (центральні ідеї, принципи, закономірності й поняття), зміст і методику виховання.

Становлення й розвиток культурно-антропологічних поглядів на виховання в першій половині ХХ століття йшло нерівномірно й залежало від різних соціальних факторів або переваг тих чи інших наукових поглядів у теорії педагогіки. Але в цілому, виховання з позицій культурно-антропологічного підходу розглядається як синкретичний процес, у який включена людина будь-якого віку й рівня розвитку. Це дає можливість ставитися до виховання і як до природженого обов'язку людини, і як до специфічно людського способу буття, і як спеціальної діяльності, що має надзвичайну цінність.

Виховний процес, побудований на основі культурно-антропологічного підходу, постає як процес саморозвитку, самореалізації, самовизначення людини, спрямований на створення умов для розвитку природних сутнісних сил вихованця. Особливу роль в організації цього процесу відіграє етнопедагогічна спадщина.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми, відкриває перспективи нових наукових розвідок, що сприятимуть інтеграції наукових ідей, поглядів, принципів, форм і методів у сучасний зміст освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуславский М. В. Аксиологические приоритеты культурно-антропологической парадигмы в отечественной педагогике первой трети ХХ века [Электронный ресурс] / М. В. Богуславский. – Режим доступа : http://www.bimbad.ru/biblioteka/article_full.php?aid=485&binn_rubrik_pl_articles=102
2. Вахтеров В. П. Основы новой педагогики / Василий Порфирьевич Вахтеров. – М. : Т-во И. Д. Сьтина, 1913. – 583 с.
3. Загледа Н. Побут селянської дитини : матеріали до монографії с. Старолісся / Н. Загледа. – К., 1929. – 180 с.
4. Каптерев П. Ф. Новая русская педагогика, ее главнейшие идеи, направления и деятели / Петр Федорович Каптерев. – Изд. 2-е доп. – СПб. : Книжн.склад «Земля», 1914. – 211 с.
5. Кистьяковский Б. А. Избранное : в 2-х ч. – Ч.1 / Богдан Александрович Кистьяковский ; [сост., автор вступ. ст. и коммент. А. Н. Медушевский]. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2010. – 656 с.

6. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. / В. А. Мосіяшенко. – Суми : ВТД « Університетська книга », 2005. – 276 с.
7. Огієнко О. І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу: Курс, читаний в українському народному університеті / О. І. Огієнко. – К., 1918.
8. Розанов В. В. Народная душа и сила национальности / Василий Васильевич Розанов ; Сост., предисл., указ имен и прим. А. В. Белова / Отв. ред. О. А. Платонов. – М. : Ин-т русской цивилизации, 2012. – 992 с.
9. Русова С. Ф. Національна школа / Софія Федорівна Русова // Вибрані педагогічні твори : У 2 кн. / [за ред. Є. І. Коваленко ; упоряд. Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук]. – К. : Либідь, 1997. – Кн.1.
10. Субтельний О. Україна: Історія. [уч. пос.] / Орест Субтельний. – К. : Вид-во «Либідь», 1993. – 720 с.
11. Тригубенко В. В. Освіта і педагогічна думка в Києві за тисячу років : навчальний посібник / В. В. Тригубенко, Л. С. Нестеренко. – К. : ТОВ «Кадри», 2002. – 369 с.
12. Енциклопедія українознавства. У 10-х томах. / Головний редактор Володимир Кубійович. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1954–1989.
13. Чепіга Я. Ф. Вибрані педагогічні твори : навчальний посібник / упор., науковий редактор Л. Д. Березівська / Інститут педагогіки АПН України. – Харків : «ОВС», 2006. – 328 с.

РЕЗЮМЕ

Горбова Н. А. Культурно-антропологические основы этнопедагогике в гармонизации учебного процесса: исторический аспект.

Исследованы исторические аспекты формирования этнопедагогике как культурно-антропологического феномена в первой половине XX столетия. Доказана важность сохранения сформированного культурно-образовательного пространства в первой половине XX столетия и необходимость имплементации культурно-антропологических основ отечественной этнопедагогике в содержание обучения и воспитания. Акцентировано внимание на необходимости включения в содержание образования культурно-антропологических основ этнопедагогике и доказано, что использование в учебно-воспитательном процессе культурно-антропологических основ этнопедагогике и этнопедагогических принципов воспитания будет способствовать развитию всесторонне развитой, гармоничной личности.

Ключевые слова: культурно-антропологический поход, этнопедагогика, культуросообразность, народное воспитание, природосообразность, культурно-образовательное пространство, культурно-антропологические основы.

SUMMARY

Horbova N. Cultural-anthropological foundations of ethno-pedagogy in harmonization of educational space: historical aspect.

The actuality of the research is caused by the problem of human-commensurability of education, science and cognition of the personality, which is not only immediately connected with the dominant humanistic tendencies of modern pedagogical process, but directs it towards the creation of the conditions for full-fledged life of a personality who is learning. Ethno-pedagogy as a science which researches the peculiarities of folk pedagogy, studies folk's experience in learning and upbringing of rising generation, correlates it with general tendencies of education and explores their compliance with the modern tasks of education plays an important role in this process.

Full-fledged reformation of educational systems, national system of education in Ukraine, in particular, modernization of school are impossible without taking into consideration the achievements of folk education, its traditions and ethno-pedagogical foundations which do not

only favour learning and awareness of folk educational experience but also raise the level of spirituality in youth and revive matrix foundations of cultural growth of a human.

Scientific comprehension of ethno-pedagogy as a component of national culture and its interaction with other socio-cultural factors can serve as an effective source of national self-awareness of Ukrainian national idea and harmonization of cultural-educational space.

In the given work the role of ethno-pedagogy as a cultural-anthropological phenomenon in the formation of the holistic harmonious personality has been studied and the importance of building cultural-educational space on the bases of the revival of national awareness and respect for folk traditions which is enabled due to the implementation of cultural-anthropological foundations of national ethno-pedagogy into the content of learning and upbringing has been proved. The attention is focused on the necessity to include cultural-anthropological foundations of ethno-pedagogy into the content of education and the fact that the use of cultural-anthropological foundations of ethno-pedagogy and ethno-pedagogical principles of upbringing will favour the development of thoroughly developed harmonious personality has been proved.

Key words: *cultural-anthropological approach, ethno-pedagogy, cultural conformity, folk upbringing, natural conformity, cultural-educational space, cultural-anthropologic foundations.*

УДК 373.018.523(091)(477)

Г. І. Іванюк

Педагогічний інститут

Київського університету імені Бориса Грінченка

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПЕРІОДИЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ

У статті подано авторську концепцію диференційованого підходу до студювання та періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи України другої половини ХХ століття. Сільська школа розглядається як соціально-педагогічне явище. Визначальними щодо розвитку сільської школи є запити суспільства на підготовку учнів до праці та життєдіяльності в різних суспільних сферах. Сутність змін мети, змістово-методичного забезпечення, шкільної мережі та фахової підготовки вчителя змінювалися відповідно до освітніх парадигм. Ця ідея є визначальною щодо з'ясування сутності зовнішньої та внутрішньошкільної диференціації, що уможливило з'ясування особливостей соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи в означених хронологічних межах.

Ключові слова: *сільська школа, диференційований підхід, періодизація, період, етап, соціально-педагогічні засади, розвиток.*

Постановка проблеми. Дослідження періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи України перебуває у двох площинах і стосується радянської доби (друга половина 50-х – 1991-й рік) та становлення системи освіти в незалежній Україні (1991–1999 рр.). Особливості розвитку сільської школи України розглядаються в контексті загальних трансформаційних тенденцій, що мали місце в системі загальної середньої освіти.

Диференційований підхід до вивчення та періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи України другої половини 50-х – 90-х років ХХ століття ґрунтується на розумінні сутності нормативно-знанневої